

NAJAT EL HACHMI

«En tot el món àrab hi ha una transformació del paper de la dona»

Per raons òbvies, Najat El Hachmi (Beni Sidel, Marroc, 1979) és una de les escriptores més singulars de la literatura catalana. L'autora de la famosa 'L'últim patriarca' torna a burxar en les seues pròpies experiències en 'La filla estrangera' (Edicions 62), una d'aquelles novel·les que, a banda dels seus valors literaris, ajuden a entendre el món.

*Entrevista de Xavier Aliaga
Fotografies de Jordi Play*

Apareix amb una mica de retard al punt de la plaça de Catalunya on havíem quedat. En arribar, el rostre de Najat El Hachmi, tibat per l'apressament, s'il·lumina en veure el nostre fotògraf, Jordi Play, el primer que li va fer una sessió fotogràfica als seus inicis literaris i l'autor de la imatge de contracoberta del seu nou llibre. L'escriptora se sotmet a la sessió per a l'entrevista amb la millor predisposició. La mateixa per afrontar una conversa amb moltes derivades, no totes còmodes de respondre. Fet i fet, la temptació de parlar de tot plegat amb algú com Najat El Hachmi és massa forta: arribada a Vic a 8 anys, féu filologia àrab, treballà de mediadora cultural i acabà sent una escriptora d'èxit en català. Poca broma.

—Hi ha novel·les que ajuden a entendre el món, com ara *La filla de l'estrangera*. Era el que li faltava contar després dels llibres anteriors? Les vivències de la protagonista no són les de l'autora, però n'hi ha algunes que són...

—Comunes.

—I autobiogràfiques en alguns casos, trobe.

—És clar, però allò que el lector pot prendre com a autobiogràfic forma part del paisatge que a mi m'ha mogut a escriure, de la meua realitat. Hi ha un tipus d'autors que fem això, agafem el que ens envolta i tractem d'entendre-ho. Pot fer la sensació que s'està parlant del mateix que als altres llibres, però és una realitat amb diferents històries.

—La història de *La filla estrangera* és clarament diferent de la de *L'últim patriarca*.

—És diferent perquè el que m'interessava aquí era abordar el vincle entre mare i filla. Hi ha elements que poden sonar a altres coses que he fet, però perquè el paisatge és el mateix.

—El títol trobe que resumeix molt bé la novel·la. A banda de contenir un petit homenatge a Maria Mercè Marçal, ens parla d'aquella relació entre mare i filla en un context migratori.

—A mi em va anar molt bé el títol perquè resumeix la història des dels diferents nivells de lectura. Des d'un nivell diguéssim universal, de l'estranyesa que hem tingut les mares amb els fills. Això està

connectat amb Maria Mercè Marçal i *La germana, l'estrangera*, la sensació quan acabes de tenir un fill, algú que ha estat dins de tu però el veus com una cosa estranya. La Marçal parla d'una mà que un tauró li ha tret i que va per si sola. Després hi havia la situació sociològica, diguem-ne, de les protagonistes, que han patit un procés d'immigració que situa la filla com a estrangera respecte de la mare, perquè parla i pensa en una altra llengua i perquè té uns interessos vitals molt diferents. I la filla és conscient d'aquesta situació d'estrangera respecte de la mare, d'aquesta estranyesa.

—Amb la llengua, l'amazic, com a element de connexió, allò que la filla tracta de conservar perquè és el nexa amb sa mare.

—Sí, aquí hi ha un tema que volia que travessés tota la novel·la, que era la llengua. Aquesta llengua simbolitza la vinculació amb la mare, però també els punts de fricció: la filla ja ha canviat, l'amazic ja no és tant la seva llengua com la de sa mare. Volia reflectir que fins i tot volent-ho, u no pot formar part d'una llengua perquè ja està formant part d'una altra. Les llengües no són mers codis per comunicar-nos, el llenguatge que fem servir està tot impregnat de laments, de la visió de la realitat. Cada lament que fem servir té al darrere una història: la protagonista de vegades no troba la correspondència exacta d'un terme entre les dues llengües i això li provoca aquesta sensació de desarrelament i de no ser part del món de la mare. És com si agafés consciència que ja s'està distanciant.

—Ha parlat de desarrelament, el tema central de la novel·la. Hi ha una situació molt complexa quan els fills d'immigrants es troben desarrelats i, al mateix temps, la societat d'acollida no els dóna respostes i tampoc no se senten integrats. Aquest esquema continua vigent.

—Continua molt vigent. I a més a més, comparat amb el moment en què jo vaig fer el procés, diria que ara és molt més cru. Sobretot per qüestions socials d'accés a la feina, l'habitatge... I no hi ha una fórmula concreta per solucionar aquesta problemàtica, té molt a veure amb el que et vas trobant, com et vas relacionant, la gent que trobes a la teva vida. M'interessava abordar el tema des del punt de vista d'algú que no s'ha trobat a la societat d'acollida massa mans esteses. Hi ha l'altre exemple reflectit en *Jo també sóc catalana*, on t'estenen la mà i et permeten ser part del lloc on estàs vivint i acabes arrelant. Però també hi ha molta gent que no s'hi ha trobat això, que no ha vist una mà estesa, que no ha tingut cap compensació a les dificultats.

—La crisi econòmica és un factor que ha fet més difícil aquest arrelament?

Sí. D'entrada, quan començà la crisi es van veure coses terribles, com ara pensar que les persones últimes o penúltimes que havien vingut havien de marxar perquè aquí no hi havia feina per a tothom. És molt dur, t'estan dient que la teva funció és pura-



TRANSPARÈNCIA. L'ocultació parcial del rostre és un joc fotogràfic, de timidesa davant la càmera, un contrast amb el profund despullament espiritual i mental de les novel·les de Najat El Hachmi. Una profunditat que transmeten també els seus bonics ulls berbers.

ment utilitària. Són discursos que van en contra del que s'havia fet abans de facilitar l'arrelament. I es va fer a nivell institucional: el Govern de Zapatero va fer una campanya als metros i als trens que era brutal. Anuncis que instaven la gent immigrant a anar-se'n: "Si estàs pensando en volver, acógete al plan de retorno voluntario". Després, molta gent s'ha trobat amb situacions de rebuig. No tinc dades, però estic segura que la desocupació entre els immigrants és molt més gran que entre la població general. La crisi ha afectat a tothom per igual però no és el mateix tenir un avi amb una pensió que tenir els avis allà esperant que els enviïs diners per poder viure. M'ha sabut molt greu perquè ha marxat molta gent, però no han tornat al Marroc, se n'han anat a uns altres països europeus. Però per fer una mica de balanç també diria que hi ha hagut moviments →

→ socials que no s'han parat a pensar en l'origen d'unes persones o unes altres a l'hora de reclamar els seus drets, un enfocament més social que no pas cultural. Tinc al cap el col·lectiu d'afectats per les hipoteques, un problema que afecta tothom independentment de si ha nascut en un lloc o en un altre. Hi ha una part de la societat d'acollida que ha repensat la manera de mirar l'immigrant perquè, per primer cop a la vida, s'han vist en la necessitat d'immigrar. Hi ha les dues vessants: hi ha qui s'ha fet més crític amb la immigració i qui s'ha adonat que tots som immigrants, que no tenim cap mena de seguretat que no haurem de marxar algun dia. I tots estem exposats a la precarietat.

—**L'element cultural es reflecteix a la novel·la amb problemàtiques com la del mocador. Un tema per al qual el món occidental no ha trobat una resposta satisfactòria.**

—Perquè no hi ha una pregunta formulada. Jo porto sentint parlar del mocador tota la vida, des que era petita i encara no he entès quin era el problema. La manera de vestir d'una persona no defineix que estigui més o menys involucrada en la vida del país. La importància que té el tema del mocador en els mitjans de comunicació ha influït en les comunitats immigrants.

—**Per fer-ne bandera?**

—Exacte! Quan als mitjans de comunicació es parla de la presència musulmana la imatge que acompanya quina és? Una dona amb mocador. Són els mitjans els que estan dient que una dona, pel fet de ser musulmana, ha de dur mocador. Quan hi ha un munt de dones musulmanes que van pel carrer i no el porten. Però no es veuen tant. Aquesta mirada que projectem sobre l'altre també està influïnt l'altre. Quan era petita, el mocador era una cosa de tradicions del Rif: les dones, quan es casaven, es posaven mocador perquè així es distingien de les solteres. El tema ha agafat molt de significat no sols pel que interpreten els musulmans sinó també per com són mirades les dones, que sempre estan

«Porto tota la vida sentint parlar del mocador, des que era petita, i encara no he entès quin és el problema»

en l'ull de l'huracà. Per totes bandes: moltes de les teories de com s'ha de ser bon o mal musulmà van dirigides directament a establir un control del cos de la dona, com ha de vestir. Això surt a la novel·la, amb un imam vingut de no sé on la preocupació del qual és la vestimenta de les dones...

—**Vingut de Bèlgica! Ho dic perquè després dels atacs a París i de tot el que s'ha escrit sobre Brussel·les com a base de l'islamisme radical, em va sobtar aquesta coincidència.**



—Sí, sí, ha estat una casualitat, però hi havia una època que els missatges sobre ser bon musulmà —la gent encara no s'havia parat a pensar de manera tan rotunda— venien de països europeus on feia més temps que hi havia musulmans. Aquest qüestionament agafa importància perquè estàs en un context on la gent no és musulmana. I com que no pots viure en una societat musulmana, has de pensar en quina manera ho has de ser. Dins d'això hi ha una autèntica obsessió amb el cos de la dona que em sembla molt significativa. Encara que aquí no hi arribi gaire, en tot el món àrab estem en una transformació molt important del paper de la dona. Una transformació silenciosa, sense una dimensió política. Però hi ha un moviment de canvi importantíssim. I és normal que hi hagi aquestes reaccions que el que volen és frenar el procés d'emancipació de les dones. És una línia de transformació que ja fa temps que és en marxa, no som nosaltres, les filles, les que estem canviant tot això, les nostres mares ja van començar a qüestionar-se moltes coses. La majoria de les meves cosines al Marroc ja han tingut accés a l'educació i moltes han pogut anar a la universitat. És molt bon començament, però no serà una cosa de dos dies. El patriarcat està molt arrelat i té molts mecanismes



Roig, aquí les dones del meu poble". O un altra, de més colpidora: "Casa't i seràs lliure. Casa't i la meva mare serà lliure". Hi ha un treball conscient per tal que allò que conta tinguis gruix literari.

—És que el principal motor d'un escriptor ha de ser la qüestió literària, per molt que et moguin uns altres motius sociològics. Una de les satisfaccions que tinc amb la novel·la és haver pogut fer un treball amb la llengua més lent, més pausat, més conscient d'estar fent aquest treball. No havia gaudit tant abans.

—Troba que té més eines?

—Tinc la sensació d'anar acostant-me més al que vull fer, al que tinc al cap que vull escriure. Hi ha una preocupació més important per la llengua, pel simbolisme, però tenia la sensació de no controlar-ho gaire. És com si ara fos més conscient d'aquesta importància de l'àmbit simbòlic. La idea és anar teixint el meu discurs. No comparteixo la idea aquesta que cada novel·la ha de ser molt diferent, no té gaire sentit. Has de crear un discurs, una llengua, un llenguatge, uns elements que et caracteritzen i que formen part del teu estil. Un ventall de coses que et preocupen. I crec que hi haurà coses que sempre em mouran, com ara les qüestions socials i les coses relacionades amb el cos, que apareixen més a l'anterior novel·la [*La caçadora de cossos*] però també en aquesta. En la mesura que vas escrivint vas construint un món.

—S'ha plantejat, dins d'aquesta preocupació social, escriure sobre els joves magribins desarrelats que acaben caient en les xarxes gihadistes?

—Algun cop hi he pensat, però el terrorisme en concret no m'atrau gaire. Hi ha alguna cosa que diferencia una persona que és capaç de traure la vida d'una altra persona de la resta. No crec que sigui bo explicar en clau sociològica que algú sigui capaç de traure la vida a un altre. Hi ha el desarrelament. Però hi ha una frontera que separa algú que és capaç de matar d'algú que no ho és, independentment de les circumstàncies. Aquests dies intentem trobar aquestes explicacions, però això

«No crec que sigui bo explicar en clau sociològica que algú sigui capaç de traure la vida a un altre»

no explica la qüestió última que és ser psicòpata. Una vegada em va colpir molt una activitat en una presó de joves. I em va afectar molt veure la quantitat de joves marroquins que hi havia. Estic convençuda que molts eren allí per ser uns delinqüents. Però també estic segura que algú era allí perquè les tries que havia fet al llarg de la vida havien estat equivocades. Aquestes errades les pots pagar molt cares si procedeixes de segons quins col·lectius. Aquesta vessant és la que m'interessa més, veure com determinades decisions que poden semblar trivials en un moment donat poden resultar cares.

—No tan trivials. Abans de la fase psicòpata, hi ha qui s'ha fet delinqüent.

—Fa poc vaig llegir que aquest tipus de terrorisme tenia més a veure amb la violència urbana que no pas amb la religió. Molts d'aquests que atempten s'han convertit a l'islam cinc minuts abans, però dóna la casualitat que els noms i cognoms coincideixen amb un origen musulmà. I clar, hem de considerar que algú amb pares marroquins o algerians està predisposat a aquesta violència? O té a veure també l'educació? Alguns dels terroristes han estat tutelats per l'Estat francès. La responsabilitat és dels gens o de l'educació? Tornem a la visió que hi ha gent predisposada per la genètica? És un discurs molt preocupant. Aquests joves es formen a través d'internet. Es radicalitzen a través de les xarxes socials. Perquè no es plantejgem que internet està influint seriosament en les nostres vides, tant si som d'un origen o d'un altre? Quines conseqüències està tenint això? •

per perpetuar-s'hi. Fins i tot en les dones amb més formació, penetren determinats plantejaments relacionats amb allò antic. Crec que seran etapes.

—La prova és que el món occidental ja ha passat per alguns d'aquells estadis pel que fa a la situació de les dones.

—És que és de calaix, ja no s'aguanta la cosa aquesta de la dominació del món masculí. Hi ha feministes al món àrab des de fa molt de temps. Però l'errada és posar aquesta frontera. El que es conta a la novel·la del que fan les amigues de la mare passava aquí fa cinquanta anys o menys. Això ens està dient que són processos que estan passant de manera global. Hauríem d'enfocar el feminisme d'una manera més global. Però *La filla estrangera* aborda unes altres qüestions, no et pots quedar únicament en la perspectiva sociològica, perquè sortiria una cosa molt pamfletària.

—És que estem parlant d'una novel·la que té una part molt literària, amb un estil molt conscient. Hi ha un frase que em fa molta gràcia: "Aquí Montserrat